

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Verjaring van aansprakelijkheid en redelijkheid en billijkheid

Valk, L.; Sombroek-van Doorm, M.; Leun, J. van der; Ellian, A.; Boom, W. van

Citation

Valk, L. (2021). Verjaring van aansprakelijkheid en redelijkheid en billijkheid. In M. Sombroek-van Doorm, J. van der Leun, A. Ellian, & W. van Boom (Eds.), *Cum Suis: Vriendenboek Carel Stolker* (pp. 101-107). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3463973>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3463973>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

VERJARING VAN AANSPRAKELIJKHEID EN REDELIJKHEID EN BILLIJKHEID

Lodewijk Valk¹

Als auteur van het commentaar op art. 3:310 BW in Tekst & Commentaar Burgerlijk Wetboek volgt Carel Stolker de rechtspraak van de Hoge Raad met betrekking tot de diverse verjaringstermijnen van art. 3:310 BW op de voet. Dat is geheel in overeenstemming met wat Carel als redacteur van meerdere delen uit de serie Tekst & Commentaar en als lid van de redactieraad van die serie steeds uitdraagt. Tekst & Commentaar is al sinds meer dan dertig jaar ons gezamenlijk project, aanvankelijk samen met ons beider leermeester, Hans Nieuwenhuis (1944-2015), thans samen met anderen. Tekst & Commentaar was en is valorisatie, reeds ruim voordat die term werd geijkt.

Sinds een recente update bevat de onlineversie van het commentaar van Carel Stolker op art. 3:310 lid 1 BW onder meer de volgende passage met betrekking tot de korte verjaringstermijn van die bepaling:²

‘Hiervóór ging het om het aanvangstijdstip van de vijfjaarstermijn. Wie deze termijn laat verlopen zal zijn vordering in de regel zien verjaren. Toch kan er, in uitzonderingsgevallen, nog ruimte zijn voor een additioneel beroep op de redelijkheid en billijkheid: namelijk dat een beroep op verjaring, waaronder begrepen een beroep op het niet stuiten van de verjaring, naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Het gaat derhalve om twee afzonderlijke toetsmomenten. Daarbij staat het feit dat het aanvangstijdstip van de korte verjaringstermijn al door de billijkheid wordt bepaald (HR 31 oktober 2003, ECLI:NL:HR:2003:AL8168, NJ 2006/112 (Saelman/AZVU)), er niet aan in de weg dat de uitzonderlijke omstandigheden van een geval ook nog een rol kunnen spelen bij de beantwoording van de vraag of een beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is (HR 23 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2047, NJ 2019/246 (X/Y)). Dit geldt dus ook voor omstandigheden die door de rechter reeds in zijn oordeel over het juiste aanvangstijdstip van de korte verjaringstermijn zijn betrokken.’

In deze bijdrage reflecteer ik vooral op deze tekst van Carel (en daarmee ook op de huidige stand van de rechtspraak). Het is zeer wel mogelijk dat mijn reflecties

-
- 1 Mr. W.L. Valk is advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden en lid van de redactieraad Tekst & Commentaar (T&C), alsook redacteur van T&C Burgerlijk Wetboek en T&C Vermogensrecht.
  - 2 Tekst sinds 13 april 2020 tot op heden, medio augustus 2020.

zeer spoedig door de actualiteit worden ingehaald. Bij de Hoge Raad zijn thans (ten minste) twee zaken aanhangig met cassatieklachten over de toepassing van de korte verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW,³ en één met betrekking tot die van de lange verjaringstermijn van dat artikel.⁴ Aan dit saluut voor Carel zal dat echter, zo hoop ik, niet afdoen.

REDELIJKHEID EN BILLIJKHEID EN RECHTERLIJKE RECHTSVORMING

De wijze waarop de rechtspraak van de Hoge Raad zich met betrekking tot de verjaringstermijnen van art. 3:310 lid 1 BW ontwikkelt, illustreert krachtig hoe redelijkheid en billijkheid rechterlijke rechtsvorming faciliteert. Mogelijk zijn velen nog geneigd om redelijkheid en billijkheid op te vatten als een vorm van *Einzelfallgerechtigheit*. Dat is redelijkheid en billijkheid ook, maar het is tegelijk een smeermiddel voor rechtsvorming door de rechter. Er kan niet werkelijk twijfel over bestaan dat de wetgever dit ook zo heeft gewild. Met art. 3:12 BW heeft hij aan de rechter opgedragen om bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, rekening te houden met algemeen erkende rechtsbeginselen, met de in Nederland levende rechtsovertuigingen en met de maatschappelijke en persoonlijke belangen die bij het gegeven geval zijn betrokken. Alleen het laatste gezichtspunt verwijst naar de unieke omstandigheden van het geval. De eerste twee gezichtspunten brengen, samen met onder meer art. 6:2 BW, de opdracht aan de rechter tot uitdrukking om het positieve recht te moduleren zo vaak als de formulering van het voordien geschreven recht in het licht van het ongeschreven recht (rechtsbeginselen, rechtsovertuigingen) onvolkomen blijkt. Zoals bekend kan dat moduleren behalve in het aanvullen van het geschreven recht, ook bestaan in het beperken daarvan (onder meer art. 6:2 lid 2 BW). Het is waar: de onvolkomenheid van het geschreven recht blijkt veelal eerst naar aanleiding van schrijnende gevallen. Gerechtigheid in het individuele geval en een nadere ontwikkeling van het recht door de rechter, zijn dus nauw met elkaar verbonden. Ik bedoel dus geen tegenstelling tussen *Einzelfallgerechtigheit* en rechterlijke rechtsvorming, maar wil slechts zeggen dat het perspectief van *Einzelfallgerechtigheit* alleen, véél te beperkt is.

Behalve voor het aanvullen en beperken van geschreven recht, wordt op redelijkheid en billijkheid ook geregeld een beroep gedaan voor de *uitleg* van dat geschreven recht. Dat ook dit legitiem is, spreekt vanzelf: als de rechter met redelijkheid en billijkheid het geschreven recht moet aanvullen en beperken, impliceert die opdracht tot het meerdere een opdracht tot het mindere, namelijk tot een uitleg van het geschreven recht in overeenstemming met algemeen erkende rechtsbeginselen en relevante rechtsovertuigingen. Het past ook bij de

3 Vergelijk de conclusies in deze zaken HR 6 maart 2020, ECLI:NL:PHR:2020:283 en HR 13 maart 2020, ECLI:NL:PHR:2020:284.

4 Idem HR 5 juni 2020, ECLI:NL:PHR:2020:607.

juiste taakopvatting van de wetgever: in het geschreven recht brengt hij algemeen erkende rechtsbeginselen en relevante rechtsovertuigingen tot uitdrukking. Daarom mag en moet de rechter de wet dus in het licht van die beginselen en overtuigingen verstaan. Daarmee ontken ik niet dat de taak van de wetgever ook is om keuzes te maken en te ordenen. Ook daarvan heeft de rechter, als hij de wet toepast, zich rekenschap te geven. Die keuzes en ordening dient hij intussen tegen de achtergrond van algemeen erkende rechtsbeginselen en relevante rechtsovertuigingen te verstaan. Ook deze uitlegarbeid bevat onmiskenbaar een element van rechtsvorming. De wetgever van zijn kant kan naar aanleiding van rechterlijke rechtsvorming desgewenst nadere keuzes maken. Ook daarom wordt met zulke rechtsvorming door de rechter de positie van de wetgever geenszins miskend.⁵

EEN BLIK ACHTEROM

Ik zei dat de rechtspraak van de Hoge Raad met betrekking tot de verjaringstermijnen van art. 3:310 lid 1 BW krachtig illustreert hoe redelijkheid en billijkheid rechterlijke rechtsvorming faciliteert. Aanvankelijk heeft de Hoge Raad zowel de korte als de lange verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW strikt uitgelegd. Het begin van de korte verjaringstermijn verbindt de wet aan bekendheid van de benadeelde met de schade en de daarvoor aansprakelijke persoon. Of de benadeelde al dan niet in staat is om een rechtsvordering in te stellen, lijkt geen rol te spelen. Tot het arrest *Saelman/AZVU*⁶ is de Hoge Raad daar inderdaad van uitgegaan. In die periode werd door de Hoge Raad⁷ steeds benadrukt dat de rechtszekerheid een vaste termijn eist, niet alleen wat betreft de lange verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW, maar ook wat betreft de korte verjaringstermijn. Wel is in de arresten *Seksueel misbruik*⁸ en *Kindermishandeling*⁹ een belangrijke nuancering aangebracht: als de benadeelde zijn vorderingsrecht niet geldend heeft kunnen maken als gevolg van omstandigheden die aan de debiteur moeten worden toegerekend, is naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar dat de debiteur zich erop zou vermogen te beroepen dat de vijfjarige verjaring een aanvang heeft genomen op het in de wet

5 Over wat ik nu met niet meer dan enkele pennenstreken heb aangeduid, is meer dan een boekenkast volgeschreven. Ik volsta nu met te verwijzen naar de opmerkingen van A.R. Bloembergen (ook een gemeenschappelijke leermeester van Carel Stolker en mij, hoewel meer op afstand dan Hans Nieuwenhuis) over het verband tussen redelijkheid en billijkheid en rechterlijke rechtsvorming, en wel toegespitst op het thema verjaring, in diens NJ-annotatie onder HR 25 juni 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2934, NJ 2000/16 (Kindermishandeling).

6 HR 31 oktober 2003, ECLI:NL:HR:2003:AL8168, NJ 2006/112, m.nt. C.E. du Perron (Saelman/AZVU).

7 Onder meer in de hierna te noemen arresten *Seksueel misbruik* en *Kindermishandeling*.

8 HR 23 oktober 1998, ECLI:NL:HR:1998:ZC2748, NJ 2000/15, m.nt. A.R. Bloembergen onder NJ 2000/16 (Seksueel misbruik)

9 HR 25 juni 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZC2934, NJ 2000/16, m.nt. A.R. Bloembergen (Kindermishandeling).

omschreven aanvangstijdstip. We zien hier dus de redelijkheid en billijkheid in zijn beperkende werking.

In 2003 werd met het al genoemde arrest *Saelman/AZVU* een belangrijke stap gezet. Volgens de nieuwe leer van de Hoge Raad staat de korte verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW niet alleen in het teken van de rechtszekerheid, maar ook van de billijkheid. Onder verwijzing naar zijn eerdere rechtspraak en de literatuur formuleert de Hoge Raad het aanvangsmoment van de korte verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW anders dan voordien: gelet op zijn strekking begint de termijn pas te lopen op de dag na die waarop de benadeelde daadwerkelijk in staat is een rechtsvordering tot vergoeding van de schade in te stellen. De redelijkheid en billijkheid verschijnt nu in andere gedaante: het geschreven recht wordt door de Hoge Raad in het licht van onder meer de rechtsovertuigingen zoals die uit de literatuur blijken, in een nieuwe zin verstaan. In plaats van met een correctie aan de ‘achterzijde’ (op de verjaring kan door de debiteur geen beroep worden gedaan), wordt de benadeelde nu reeds aan de ‘voorzijde’ tegemoetgekomen (de verjaringstermijn is niet eens aangevangen). NJ-annotator Du Perron heeft terecht erop gewezen dat in nog andere zin een perspectiefwisseling is opgetreden. Bij de toepassing van de beperkende werking van redelijkheid en billijkheid zoals die in de arresten *Seksueel misbruik* en *Kindermishandeling* plaatsvond, ging het er niet alleen om of de benadeelde tot het instellen van een vordering in staat was, maar ook of eventuele onmacht daartoe een gevolg was van omstandigheden die aan de debiteur moeten worden toegerekend. In de nieuwe leer wordt de billijkheid geheel vanuit het perspectief van de schuldeiser gezien: diens onmacht om een vordering in te stellen volstaat om de korte verjaringstermijn nog niet te laten aanvangen.

De lange verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW heeft een deels maar niet geheel vergelijkbare geschiedenis. Nog steeds leert de Hoge Raad dat die termijn in de sleutel van de rechtszekerheid staat. Niettemin is wel een rol voor de beperkende werking van redelijkheid en billijkheid erkend in *Van Hese/De Schelde* met betrekking tot asbestschade.¹⁰ In andere kwesties bleef de Hoge Raad strak, vergelijk bijvoorbeeld wat het arrest *Kindermishandeling* óók inhoudt. Volgens dat arrest verzet art. 3:310 lid 1 BW zich ertegen dat wordt aanvaard dat de aanvang van de twintigjarige verjaringstermijn afhankelijk zou zijn van de schuldeiser persoonlijk betreffende omstandigheden (kennelijk ongeacht het aandeel van de schuldenaar daarin). Ook leerde de Hoge Raad dat art. 3:310 lid 1 BW geen ruimte biedt om aan te nemen dat een opeenvolging van overeenkomstige onrechtmatige handelingen voor de aanvang van de verjaring als één gebeurtenis moet worden aangemerkt. De benadering die de wetgever in art. 3:310 lid 3 BW voor milieuverontreiniging heeft gekozen (de termijn begint pas te lopen na het einde van een voortdurende oorzaak respectievelijk na het laatste feit in geval van een opeenvolging van feiten met dezelfde oorzaak), gold volgens de Hoge Raad alleen voor dat met zoveel woorden omschreven geval.

---

10 HR 28 april 2000, ECLI:NL:HR:2000:5635, NJ 2000/430, m.nt. A.R. Bloembergen onder NJ 2000/431 (*Van Hese/De Schelde*).

Wat betreft dit laatste is ook het speelveld van de lange verjaringstermijn gewijzigd. In het arrest van de *Zandvoortse parkeergarage*¹¹ heeft de Hoge Raad voor een voortdurende gebeurtenis die niet tot milieuverontreiniging heeft geleid, toch aangenomen dat de termijn van twintig jaren pas begint te lopen zodra de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt, is opgehouden te bestaan. 'In zoverre' heeft de Hoge Raad het arrest *Kindermishandeling* genuanceerd. Wat dit betekent voor de toepassing van de lange verjaringstermijn op onder meer gevallen van langdurige mishandeling of misbruik, zal de toekomst moeten leren, maar het lijkt aannemelijk dat er voor de benadeelde nu meer kans is om een beroep op verjaring te pareren, dan eerder.

Aan de buitenkant lijkt het alsof een nuancering zoals de laatste, buiten de redelijkheid en billijkheid om gaat. Ook de beslissing met betrekking tot een op het eerste gezicht technische kwestie (hoe een voortdurende gebeurtenis in het stelsel van art. 3:310 BW in te passen?) kan echter niet los worden gezien van de billijkheid van de uitkomsten waartoe die beslissing leidt en van de strekking van de toe te passen rechtsregel.¹² Behalve de billijkheid wordt ook die strekking door de rechter geduid in het licht van algemeen erkende rechtsbeginselen en relevante rechtsovertuigingen, ook als dit niet uitdrukkelijk uit de rechterlijke uitspraak blijkt.

De meest recente nuanceringsen in de rechtspraak van de Hoge Raad betreffen weer de korte verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW.¹³ De feiten zijn bij een breed publiek bekend, juist ook omdat ze zo uitzonderlijk en schokkend zijn: een advocaat is openbaar als leugenaar te kijk gezet door een rechter, met steun van de Raad voor de rechtspraak; maar de rechter blijkt zelf de leugenaar, de Raad voor de rechtspraak blijkt de weg kwijtgeraakt en de advocaat blijkt een miskende klokkenluider. Als er één te beslissen zaak is waarover een rechter verlegen kan zijn, dan is het deze wel. Hof en Hoge Raad zijn streng voor de rechter, héél streng. Het oordeel van het hof dat in dit uitzonderlijke geval redelijkerwijs van de benadeelde niet mocht worden verwacht dat hij een vordering instelde of een stuitingshandeling verrichtte, bleef in cassatie in stand. Mogelijk staat veel van deze beslissing in verband met het unieke karakter van het geval. Toch bevat het arrest van de Hoge Raad onmiskenbaar elementen die ook in andere gevallen van betekenis kunnen zijn.

DE BLIK VOORUIT

Carel Stolker benoemt die elementen uit het arrest van de niet-liegende-advocaat mijns inziens in zijn commentaar (in de inleiding aangehaald) voortreffende

---

11 HR 22 maart 2019, ECLI:NL:HR:2019:412, NJ 2019/388, m.nt. J.L. Smeehuijzen (*Zandvoortse Parkeergarage*).

12 Vergelijk in dit verband ook HR 24 mei 2018, ECLI:NL:HR:2018:677, NJ 2018/239 (TMG/Staat) met betrekking tot de onjuiste implementatie van een EU-richtlijn.

13 HR 23 november 2018, ECLI:NL:HR:2018:2047, NJ 2019/246, m.nt. J.B.M. Vranken.

lijk. Dat het aanvangstijdstip van de korte verjaringstermijn volgens *Saelman/AZVU* al door de billijkheid wordt bepaald, staat er niet aan in de weg dat de uitzonderlijke omstandigheden van een geval ook nog een rol kunnen spelen bij de beantwoording van de vraag of een beroep op verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Zoals Carel in dat verband terecht signaleert: ook al zijn omstandigheden reeds gewogen in het kader van de vraag of de benadeelde daadwerkelijk tot het instellen van een rechtsvordering in staat was, dat sluit niet uit dat ze in een volgende fase opnieuw een rol spelen en dan alsnog tot het oordeel kunnen leiden dat het beroep op de verjaring naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is.

Mij spreekt ook aan dat Carel Stolker uitdrukkelijk onderscheidt tussen het beroep op verjaring en het beroep op het niet stuiten van de verjaring; hij spreekt van twee afzonderlijke toetsmomenten. Op het eerste gezicht lijkt dat onderscheid misschien gezocht: wie zich niet kan beroepen op het niet stuiten van de verjaring, kan zich dus niet beroepen op de voltooiing van de verjaring, dus – zo zou men kunnen zeggen – het is een en hetzelfde. De focus van hof en Hoge Raad ligt echter wel degelijk op het niet instellen van de vordering of een andere stuitingshandeling. Die focus brengt beter tot uitdrukking waarom het beroep op verjaring onaanvaardbaar is. Want de rechtszekerheid die met de lange verjaringstermijn wordt gediend, is zeker in het geding. Maar daar stappen hof en Hoge Raad overheen omdat de schuldenaar (de rechter van wie we moeten aannemen dat hij heeft gelogen) een bijzonder aandeel heeft in de redenen waarom de benadeelde zich van het instellen van de vordering of een andere stuitingshandeling heeft laten weerhouden.

Hoe uniek het geval van de niet-liggende-advocaat ook is, dat de schuldenaar een bijzonder aandeel heeft in de redenen waarom niet eerder een vordering is ingesteld, is niet uniek. Ook in de eerdergenoemde twee bij de Hoge Raad thans onderhanden zaken met betrekking tot de korte verjaringstermijn van art. 3:310 lid 1 BW, kun je daarvan mijns inziens spreken. De eerste zaak betreft onder meer een voor onbehoorlijk bestuur aangesproken bestuurder, die zijn handelen voor zijn medebestuurders zorgvuldig verborgen had gehouden (en zo het instellen van een vordering of het verrichten van een andere stuitingshandeling heeft verhinderd).¹⁴ De tweede zaak betreft een voor onjuiste advisering aangesproken belastingadviseur die steeds zelf geroepen heeft dat zijn advies juist was. Het hof heeft in lijn met onder meer *Bosman/G*¹⁵ rechtsdwaling voor rekening van de benadeelde gelaten. Mijn conclusie in deze zaak (strekken tot vernietiging)¹⁶ heeft instemmende reacties in de fiscale literatuur ontlokt: ook daar is men streng voor een collega.¹⁷

---

14 Vergelijk de conclusie, HR 6 maart 2020, ECLI:NL:PHR:2020:283.

15 HR 26 november 2004, ECLI:NL:HR:2004:AR1739, NJ 2006/115, m.nt. C.E. du Perron.

16 Conclusie, HR 13 maart 2020, ECLI:NL:PHR:2020:284.

17 Zie R.B.H. Beune, NTFR 2020/1385 en Redactie Vakstudie Nieuws, V-N 2020/20.17.

De geschiedenis van de verjaring van aansprakelijkheid zet zich voort – wat betreft de zojuist genoemde zaken hopen we spoedig te weten in welke zin. Zeker lijkt me dat redelijkheid en billijkheid, in hun diverse varianten, een belangrijke rol zullen blijven spelen. Ik hoop van harte dat Carel Stolker de rechtspraktijk nog vele jaren met zijn commentaar in *Tekst & Commentaar* zal blijven voorlichten. Daarmee zou die praktijk zeer zijn gediend. Voor mij, zo voeg ik daaraan nog toe, zou daaraan bovendien nog het zeer aangename persoonlijke voordeel verbonden zijn, dat ik onder meer zo de samenwerking met Carel hoop te kunnen continueren.